

Special!
DYSLEXIE
• DOSSIER •
BM04 • 2018

ZIE OOK:
INFORMATIEPUNTDYSLEXIE.NL

INTRODUCTIE

'U heeft als ouder een belangrijke rol in de ondersteuning van uw kind met dyslexie waar het de cognitieve ontwikkeling aangaat, maar zeker ook in de sociaal-emotionele ontwikkeling. Beide zijn met elkaar verbonden. U kent vast de inspanningen, de frustraties en gelukkig ook de successen.

Oudervereniging Balans heeft in het voorjaar van 2017 bij de staatssecretaris van OCW om aandacht gevraagd voor ontstane tekorten aan kennis, vaardigheden en inzichten ten aanzien van dyslexie binnen het onderwijs. De focus van het 'Balansplan' lag daarbij op **1. Preventie van leesproblemen** en **2. Het gebruik mogen maken van compenserende hulpmiddelen bij dyslexie**.

Het ministerie pakte de bal op! En stelde budget beschikbaar voor wat nu heet: **het Programma Preventieve & Integrale Aanpak Dyslexie & Hulpmiddelen Onderwijs**. Tot eind 2021 maakt dit programma scholen en beleidsmakers bewust van dyslexieproblematiek en ondersteunt het professionals bij het onderwijszorgbeleid met nieuwe inzichten. En u - ouders/verzorgers - wordt daarbinnen als evenwaardige partner voor de school, zorgspecialisten en beleid gezien.

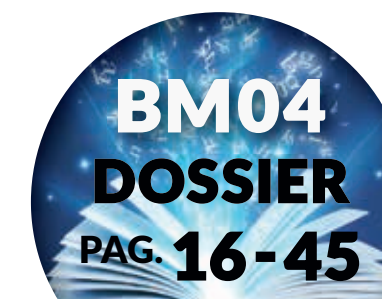
Het **kerndoel van het Stimuleringsprogramma** is: scholen beter in staat stellen om op duurzame wijze systematisch te kunnen werken aan preventie en het op integrale en effectieve manier aanpakken van laaggeletterdheid, leesproblemen en dyslexie.

Uitvoerders zijn - naast Balans - Expertisecentrum Nederlands (penvoerder) en het Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie, in nauwe samenwerking met andere partnerorganisaties zoals de LBRT, de LBBO, Stichting Dyslexie Nederland en het Landelijk Platform Leidinggevend in het Passend Onderwijs.

Voor ons is het programma geslaagd als u als ouders/verzorgers:

- uw kind of jongvolwassene op een passende manier kunt ondersteunen in samenwerking met de school, zorgspecialisten en andere betrokkenen;
- kunt beschikken over onafhankelijke en betrouwbare informatie over materialen en (digitale) hulpmiddelen en de wijze waarop u die kunt inzetten of anderen kunt stimuleren deze in te zetten;
- met vragen terecht kunt op een digitaal platform (goede voorbeelden en vraagbaak) en bij regionale contactbijeenkomsten.

In het themadossier van deze BM gaan we inhoudelijk in op het programma dat alle betrokkenen wil inspireren en activeren tot effectief en verantwoord handelen, met gebruikmaking van goede kennis, inzichten en voorbeelden die in wetenschap en praktijk voorhanden zijn. Wij als gasthoofdredacteuren 'leiden' u graag vanaf deze pagina rond door wat in de praktijk een grote steun in de rug voor uw kind moet worden. Aan de slag!

Special MET O.M.:

- **GEZINSLEVEN**
- **DE POLITIEK**
- **WETENSCHAP**
- **ICT**
- **ZORG**
- **ONDERWIJS**

GASTHOOFDREDACTEUR

Dr. Ria Kleijnen is taalkundige en heeft ruim veertig jaar ervaring op het gebied van dyslexie in praktijk (onderwijs én zorg) en wetenschap. Zij was verbonden aan universiteiten en hogescholen en leidde een aantal projecten op dit gebied. Sinds 2015 is zij projectleider Dyslexie in transitie (preventieve ketenzorg dyslexie), waarbij ze inzet op een vruchtbare samenwerking tussen scholen, dyslexie-instituten, ouders en beleidsmakers. Met deze 'bagage' vervult zij - samen met Evelien Krikhaar - het inhoudelijk kwartiermakerschap van het Stimuleringsprogramma.

GASTHOOFDREDACTEUR

Drs. Evelien Krikhaar is als senior projectleider werkzaam bij het Expertisecentrum Nederlands (EN), dat gelieerd is aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Als taalwetenschappelijk onderzoeker was zij eerder verbonden aan langlopend onderzoek naar vroege kenmerken van dyslexie in het Dutch Dyslexia Programme. Sinds 2009 is zij als projectleider betrokken bij het Masterplan Dyslexie en de Protocolen Leesproblemen en Dyslexie. Vanuit het EN als penvoerder van het Stimuleringsprogramma heeft zij nu - samen met Ria Kleijnen - de functie van kwartiermaker voor het Stimuleringsprogramma.

'Dyslexie gaat verder dan problemen met lezen'

Special!
DYSLEXIE
DOSSIER
BM04 · 2018

Chantal Diemel runt in haar eentje een gezin met vier kinderen:

Romy (15), **Dave** (11), **Dominick** (10) en **Gavin** (1).

Romy en Dominick hebben dyslexie, Dave zit in de testfase. Ook hebben beide jongens **ODD**. Dat is ook de reden waarom Dominick in een gezinshuis woont. Chantal: 'Het is vermoeiend, maar ik heb een mooi gezin.'

INTERVIEW: MARIËLLE VAN BUSSEL FOTO: JORIS DEN BLAAUWEN

Special!
DYSLEXIE

'Ik wist al sinds groep 3 dat Romy dyslectisch was, maar op school wilden ze er niets mee doen. Pas als ze zeven E-scores haalde met de Cito-toets, mocht ze een testtraject in. Die haalde ze niet. Ook toen ze groep 5 over moest doen, dacht niemand op school aan dyslexie. Toen we van school zijn gewisseld, haalde ze wél de zeven E'tjes. Uiteindelijk werd pas in groep 6 duidelijk dat ze EED heeft, ernstige enkelvoudige dyslexie.

VERBLOEMEN

Bij Dominick ging het precies hetzelfde. Ik kreeg hem op maandag nooit mee naar school. Soms moest ik hem op zijn sokken meesleuren, met de schoenen in de hand. Pas veel later bleek waarom. Hij had op maandag altijd het vak nieuwsbegrip, met veel teksten en vragen. 'Dat kan ik helemaal niet,' zei hij op een dag. Toen ging er een belletje rinkelen: hij wilde niet naar school omdat hij moeite had met lezen. Pas vorig schooljaar heeft hij de diagnose EED gekregen. Dave heeft zijn leesproblemen altijd weten te verbloemen. Hij bleef in groep 6 zitten, en ontwikkelde zich niet meer met spelling. Ik heb toen direct aangegeven dat zijn broer en zus ook dyslectisch zijn. Gelukkig zijn de leerkrachten toen wel meteen in actie gekomen. Hij heeft de diagnose nog niet, maar krijgt al wel de hulp die hij nodig heeft. Anders redt hij het niet.

HERHALEN EN UITLEGGEN

Het is heftig om drie kinderen op te voeden met dyslexie. Ze hebben alle drie moeite om het overzicht te bewaren of met meerdere dingen tegelijk bezig te zijn. Ik moet dus per kind alles vijf keer herhalen. En tot in den treure dingen uitleggen. Als ik zeg dat Romy haar kamer moet opruimen, lukt dat niet. Ze heeft geen idee waar ze moet beginnen. Dat heeft

met dyslexie te maken, heb ik op internet gelezen. Dyslexie gaat verder dan alleen problemen met lezen of spelling. Daar mag meer aandacht voor komen. Internet is mijn deskundige! Ik heb in al die jaren nooit informatie gekregen van iemand op school, ook niet na de diagnose. Niets. Ik heb alles zelf moeten uitpluizen. Gelukkig ben ik ook iemand die meteen dingen opzoekt, anders had ik niets geweten. Er kwamen veel hulpverleners bij ons in huis voor Dominick en Dave. Alles was gericht op de problemen rondom ODD. Ook zij zijn nooit ingegaan op mijn opmerkingen over mogelijke dyslexie. Of ze zeiden dat de school dat moest oppakken, terwijl die eerst de zeven E'tjes wilden zien. En zo draaiden we in een cirkeltje rond. Terwijl je direct dyslexie-

'Als Dominick thuis een opdracht van school moest maken, stampte, schreeuwde en vloekte hij'

hulpmiddelen moet inzetten waar het mogelijk is. Zelf heb ik nooit informatie gekregen over hulpmiddelen, dus we gebruiken ze ook niet. Ik had er graag meer over geweten.

FRUSTRATIE

Ondertussen verergerden de problemen. Als Dominick thuis een opdracht van school moest maken, stampte, schreeuwde en vloekte hij. Niet alleen omdat hij ODD heeft, maar ook omdat hij de lappen tekst niet snapte. Als hulpverleners toen mijn opmerkingen over dyslexie serieus hadden genomen, had dat veel frustratie gescheeld bij Dominick. ➤

‘Internet is mijn deskundige, ik heb alles zelf moeten uitpluizen’

‘Romy was niet zo onzeker geworden als ze veel eerder begeleiding had gekregen’

Verweven door liefde

Chantal Diemel schreef een boek over haar gezinssituatie. Het verhaal begint op haar vijftiende verjaardag en eindigt in het heden. Haar ervaringen met dyslexie, ODD en de uithuisplaatsing van haar zoon komen hierin ruim aan bod. Het boek wordt in het najaar uitgegeven via Pumbo Uitgevers. Volg de laatste ontwikkelingen op Facebook ‘Verweven door liefde’.

‘HET MÓÉT EN KÁN ANDERS’

Een aflevering van het televisieprogramma Rambam begin 2016, over het gemak waarmee dyslexieverklaringen kunnen worden verkregen, was de aanleiding voor het ministerie van OCW om in actie te komen.

Marjan Zandbergen, senior beleidsmedewerker bij OCW vertelt over de stappen die hierin de afgelopen jaren vanuit het ministerie zijn genomen.

KWALITEIT VAN DYSLEXIE-VERKLARINGEN

‘De grote aantallen onterechte dyslexieverklaringen hebben als eerste geleid tot een opdracht aan de Universiteit van Amsterdam om verder onderzoek te doen naar de kwaliteit van de dyslexieverklaringen en de professionaliteit van de beroepsgroepen in de zorg en in het onderwijs. We hebben de kwaliteit van de dyslexieverklaringen en de onderliggende rapportages, die nu in omloop zijn, laten onderzoeken. Dat onderzoek is inmiddels binnen en wordt op dit moment bekeken door een aantal experts, waaronder Balans. De resultaten zijn nog niet openbaar, maar binnenkort wordt het rapport met de bevindingen gepubliceerd.’

BREDE VAKINHOUDELIJKE RICHTLIJN DYSLEXIE

‘Daarnaast is met steun van de ministeries van VWS en OCW de ontwikkeling van een brede vakinhoudelijke richtlijn dyslexie (BVRD) gestart door de Nederlandse Vereniging van Pedagogogen en Onderwijskundigen (NVO) en het Nederlands Instituut van Psychologen (NIP) samen met het Nationaal Kwaliteitsinstituut Dyslexie (NKD). Deze nieuwe richtlijn moet ervoor gaan zorgen dat de hulpverlening bij dyslexie versterkt wordt, maar ook dat de afspraken tussen alle betrokkenen hierbij transparanter worden. Professionals onderling en leerlingen, ouders, scholen en instellingen weten zo beter wat zij van elkaar mogen verwachten bij de signalering, diagnostiek en behandeling van dyslexie.’

STIMULERINGSPROGRAMMA

‘Als derde heeft het ministerie van OCW in de loop van 2017 aan oudervereniging Balans gevraagd om een voorstel te doen voor de voorlichting over dyslexie en hulpmiddelen aan scholen en instellingen. Dit heeft geleid tot de start van het Programma Preventieve & Integrale Aanpak Dyslexie & Hulpmiddelen Onderwijs. In dit programma werken Balans, het Expertisecentrum Nederlands (EN, penvoerder), het Nationaal Kwaliteitsinstituut Dyslexie (NKD), de Stichting Dyslexie Nederland (SDN), de samenwerkingsverbanden passend onderwijs (Netwerk LPO), de Landelijke Beroepsvereniging Remedial Teachers (LBRT) en de Landelijke Beroepsvereniging voor Begeleiders in het Onderwijs (LBBO) met steun van ▶

OCW samen. Met dit programma wordt voorzien in voorlichting aan scholen, instellingen, samenwerkingsverbanden passend onderwijs en ouders over hulpmiddelen voor leerlingen met dyslexie. Het programma richt zich ook op de meer preventieve aspecten van goed lees- en spellingonderwijs, waarmee leesproblemen en het risico van laaggeletterdheid en onterechte verwijzing naar de dyslexiezorg kan worden voorkomen. Het programma sluit aan op het Masterplan Dyslexie en de daarin ontwikkelde aanpakken en instrumenten, het accent zal echter sterker dan voorheen liggen op preventie en ondersteunende hulpmiddelen.'

VERWACHTINGEN VAN HET MINISTERIE

'Met de ontwikkeling van de brede vakinhoudelijke richtlijn dyslexie en het stimuleringsprogramma verwacht het ministerie te voorkomen dat leerlingen onnodig dyslexieverklaringen krijgen. Het ministerie hoopt daarnaast dat aan de leerlingen die daadwerkelijk dyslexie hebben de juiste begeleiding en ondersteuning geboden wordt.'

GOED LEES- EN SPELLINGS-ONDERWIJS

'We willen meer gaan inzetten op goed lees- en spellingonderwijs. En tijdige herkenning van problemen, en daarop adequaat reageren met remediëren. Als dat niet helpt bij een bepaalde groep, moet je die weer tijdig doorverwijzen naar de instellingen die daarvoor zijn.

HET IS VOORAL EEN BEWUST-WORDINGS-PROCES

Zo scheid je de groep kinderen met lees- en spellingsproblemen die mogelijk komen door hiaten in het onderwijs van kinderen met dyslexie. En als je bij die laatste groep hoort waarbij remediëren niet voldoende helpt, dan krijg je ook de juiste voorzieningen.'

VOORZIENINGEN EN HULPMIDDELEN

'Over die voorzieningen is op scholen en bij ouders ook nog veel onduidelijkheid. Dus daar willen we goede voorlichting op inzetten. Er moet veel meer gekeken worden naar wat dat specifieke kind nodig heeft. Niet het standaardlijstje van een Daisy-speler, meer tijd en grotere letters. Want het werkt niet bij iedereen hetzelfde. Maar om dat goed aan te pakken, moet een school wel inzicht hebben in wat er nou allemaal mogelijk is. Dus daar gaan we scholen over inlichten.'

SAMENWERKINGSVERBANDEN PASSEND ONDERWIJS

'We hopen dat samenwerkingsverbanden van scholen goed be-

leid gaan maken op preventie en ondersteuning bij leesproblemen en dyslexie. Sommige samenwerkingsverbanden doen dat al heel goed, maar er zijn er ook bij die er nog nauwelijks mee bezig zijn. En dat goede beleid, dat wil je door heel Nederland terugzien.'

STIMULERINGSPROGRAMMA IN ACTIE

'Er gaat een tour door Nederland worden gemaakt, langs alle samenwerkingsverbanden van primair en voortgezet onderwijs. Dat zijn er honderdvijftig. Alle scholen langsgaan is niet te doen, dat zijn er namelijk zeventuizend. Tijdens die tour worden lezingen gegeven en er worden workshops ontwikkeld gericht op ouders en op leerkrachten. We hebben bovendien een website die onlangs online is gegaan (informatiepuntdyslexie.nl).'

BEWUSTWORDING

'Hoe scholen precies hun beleid invullen, daarin kunnen wij vanuit het ministerie niets opleggen. Scholen hebben in Nederland een grote autonomie. We kunnen wel zeggen dát ze ondersteuning moeten bieden, maar niet hóé ze dat moeten doen. Het is vooral een bewustwordingsproces over dat het anders móét en anders kán; bij scholen, bij behandelaars en bij ouders.'

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Drs. Marjan Zandbergen is senior beleidsmedewerker Directie Voortgezet Onderwijs bij het ministerie van OCW. Dit ministerie financiert het Stimuleringsprogramma Dyslexie via een meerjarige subsidie.

STIMULERINGSPROGRAMMA

Preventieve & Integrale Aanpak Dyslexie & Hulpmiddelen Onderwijs

CONTOUREN STIMULERINGSPROGRAMMA

DOELSTELLING: Scholen beter in staat stellen om systematisch en duurzaam te kunnen werken aan preventie en het op integrale en effectieve manier aanpakken van leesproblemen, laaggeletterdheid en dyslexie.

WERKWIJZE: Het programma wil alle betrokkenen inspireren en activeren tot effectief en verantwoord dagelijks handelen en tot borging van dat handelen. Dit met gebruikmaking van goede voorbeelden, kennis en inzichten die in wetenschap en praktijk reeds voorhanden zijn.

HET STIMULERINGSPROGRAMMA RICHT ZICH OP PO EN VO EN DE OVERGANGEN DAARTUSSEN

VOOR HET REALISEREN VAN DE DOELSTELLING BASEERT HET PROGRAMMA ZICH OP 9 ANKERS:

Wat gaan we doen?

1. Primair proces en leraar voorop! Planmatig en doelgericht handelen (continuüm van zorg als organisatorisch model).
2. Preventieve aanpak als hoofdaandachtspunt voor onderwijs én zorg.
3. Integrale en effectieve aanpak van lees- en spellingonderwijs met ouders en (zorg)specialisten als educatieve partners.
4. Inzet en implementatie van doeltreffende en werkzame programma's en ict-hulpmiddelen.
5. Opbrengstgericht werken: leerling, groep, school, bestuur, SWV*, gemeenten, regionale netwerken.

*SWV: Samenwerkingsverbanden Passend Onderwijs po (N=77) en vo (N=75).

Wat is daarvoor nodig?

6. Bewustwording dat het anders móét en kán en de daarbij behorende passende professionalisering.
7. Accent op effectiviteit: ontsluiten van goede voorbeelden met flankerend (praktijk)onderzoek naar 'wat werkt in de praktijk'. Goede kennis definiëren en verantwoord uitrollen met medewerking van SWV, schoolbesturen, opleidingen en inspectie.
8. Duurzame implementatie met het accent op ontwikkelen van natuurlijke, regionale netwerken met SWV als aanjager.
9. Verankering en borging van de verworvenheden en verantwoordelijkheden ook nadat het programma afgelopen is.

‘Door de techniek krijgen dyslectici het gelukkig steeds makkelijker’

Wat leverde wetenschappelijk onderzoek tot nu toe op voor kinderen met dyslexie? Waar komen we vandaan, waar staan we nu en waar gaan we naartoe? Wat kan en moet er beter in het huidige onderzoek naar dyslexie, en de toepassing van de resultaten in de praktijk? En wat staat docenten, ouders en kinderen te wachten in de (nabije) toekomst? **Aryan van der Leij** is optimistisch: ‘Het wordt alleen maar beter voor dyslectici.’

INTERVIEW: BRIGIT KOOLJMAN ILLUSTRATIE: JENNY LINDHOUT

De term ‘dyslexie’ bestaat al sinds 1887. Was dat ook het begin van het wetenschappelijk onderzoek naar dyslexie?

‘In feite wel. De eerste wetenschappers die zich systematisch met dyslexie bezighielden, waren oogartsen. Ouders dachten dat er iets mankeerde aan de ogen van hun kind, omdat het maar niet leerde lezen, terwijl het een normale intelligentie had. Het idee dat dyslexie een visuele afwijking was, blijkt uit de term ‘woordblindheid’, die nog tot in de jaren zeventig werd gebruikt. Toch is al begin vorige eeuw weerlegd dat het om een oogprobleem ging. Ook weer door een oogarts: de Brit James Hinshelwood. Hoewel het daarna nog decennia duurde voor we wisten hoe het precies zat, heeft Hinshelwood in zijn *Congenital word-blindness* uit 1917 de basis gelegd voor het onderzoek naar dyslexie als specifieke leerstoornis. Dat betekent dat het om een geïsoleerd probleem gaat, los van iemands IQ.’

Toch zijn mensen met dyslexie tot ver in de vorige eeuw voor dom versleten.

‘Dat was zo in het onderwijs, maar opvallend genoeg

hebben wetenschappers juist lang gedacht dat een normale of zelfs hoge intelligentie een voorwaarde was om van dyslexie te kunnen spreken. Als je moeilijk lerend was of zwakbegaafd, waren de leesmoeilijkheden dááran te wijten, zo redeneerde men. Maar dat blijkt niet te kloppen. Leerlingen met een lage intelligentie vertonen dezelfde kenmerkende lees- en spellingsproblemen als normaal- of hoogbegaafde leerlingen met dyslexie. En verdienen dus dezelfde benadering. In Nederland was daar al in de negentiger jaren consensus over, maar het heeft tot 2013 geduurd voor in de DSM, het internationale classificatiesysteem voor psychiatrische aandoeningen, waar ook leerstoornissen in zijn opgenomen, de factor intelligentie werd geschrapt.’

Wanneer drong tot het onderwijs door dat dyslexie een leerstoornis is?

‘In Nederland heeft de Stichting Dyslexie Nederland daar een grote rol in gespeeld. Die werd in 1983 opgericht om wetenschappelijke kennis te verspreiden in het veld, met als - maatschappelijk - doel dyslectici

“De technologie gaat de komende decennia voor grote verrassingen zorgen

bij, zoals anderstaligen. Bij hen wordt dyslexie nog steeds niet altijd herkend. Ook onder kansarme leerlingen zijn nog altijd verwaarloosde gevallen, gezien het feit dat binnen de groep leerlingen bij wie dyslexie wordt geconstateerd, kinderen met hoogopgeleide ouders zijn oververtegenwoordigd. Dus nee, die missie is nog niet volbracht.’

Wat zijn de afgelopen jaren de belangrijkste doorbraken geweest in het onderzoek naar dyslexie?

‘Ik weet niet of je kunt spreken van ‘doorbraken’. Een aantal ontdekkingen in de afgelopen veertig jaar - sinds de verschijning in 1978 van het standaardwerk *Dyslexia: An Appraisal of Current Knowledge* van Arthur Benton en David Pearl - zijn van speciaal belang geweest.

Dat dyslexie een specifieke leerstoornis is en dat erfelijkheid een rol speelt, zijn de twee voornaamste. Daarnaast heeft de wetenschap ertoe bijgedragen dat er beleid werd ontwikkeld ten aanzien van dyslexie, door bij de overheid de nodige argumenten aan te dragen. Het begrip ‘didactische resistentie’ is daarbij steeds cruciaal geweest. Dat wil zeggen dat het bij dyslexie gaat om leesproblemen die overblijven nadat een leerling intensieve en goede instructie heeft gehad. Aan de invulling van die instructie en de voorwaarden om die duurzaam te implementeren op school, wordt nu hard gewerkt.’ ➤

te helpen en hen te emanciperen, door ouders van kinderen met dyslexie te informeren en wetenschappelijke kennis door te sluizen naar de scholen. In de stichting waren zowel wetenschappers, onderwijsmensen als ouders vertegenwoordigd. De jaarlijkse tweedaagse congressen van de Stichting Dyslexie trokken destijds, in de jaren tachtig, wel vijftienhonderd bezoekers. Later kwamen er brochures met richtlijnen voor diagnostiek en aanpak.’

Is die missie, de wetenschappelijke kennis over dyslexie verspreiden in het onderwijs, intussen volbracht?

‘Voor een deel wel, maar die kennis breidt zich natuurlijk voortdurend uit, en er komen nieuwe doelgroepen

“Als het onderwijs écht goed genoeg was, zouden de preventieprogramma's al overal worden gebruikt

Special!
DYSLEXIE
• DOSSIER •
BM04 · 2018

Wat is uw eigen bijdrage geweest, bijvoorbeeld met het Dutch Dyslexia Programme?

'Het Dutch Dyslexia Programme begon in 1998. We hebben ongeveer driehonderd baby's gevolgd tot hun achttiende. Van hen hadden er honderdtachtig dyslexie in de familie, de anderen waren 'controlekinderen'. We ontdekten onder meer dat kinderen van wie een van de ouders dyslectisch was, 30 tot 35 procent kans hadden om zelf ook dyslexie te ontwikkelen, tegen minder dan vijf procent bij kinderen voor wie dat niet gold. Ook deden we onderzoek naar mogelijke remedies. Uit dat laatste is uiteindelijk het computergestuurde leeshulpprogramma *Bouw!* voortgekomen, waarmee leesproblemen bij risicoleerlingen in groep 2 tot en met 4 kunnen worden voorkomen, en dat intussen veelvuldig op scholen wordt gebruikt. Dankzij dat preventieprogramma kan twee derde van die kleuters alsnog gewoon leren lezen. Dat geldt niet alleen voor de kinderen die kans lopen op dyslexie, maar ook voor kinderen die van huis uit weinig taalervaring meekrijgen en daardoor de boot dreigen te missen: laaggeletterdheid neemt ook sterk af. Als je dan over doorbraken wil spreken, mag je dit er misschien wel één noemen.'

Welk onderzoek moet in de toekomst nog worden uitgevoerd? Met andere woorden, wat missen we nog aan kennis?

'Het Nederlandse onderwijs levert elk jaar 25.000 laaggeletterden af van zestien, zeventien jaar. Daar moeten we met zijn allen wat aan doen. Als kinderen moeite hebben met lezen omdat er thuis geen boek in de kast staat, en omdat er misschien een andere taal wordt gesproken, kun je dat oplossen door goed onderwijs. Op die manier sla je twee vliegen in één klap: je verhelpt laaggeletterdheid en je weet bij de kinderen

met leesproblemen die vervolgens overblijven, dat het dus om dyslexie moet gaan. Die inbedding van dyslexie in het algemene thema van laaggeletterdheid staat nog in de kinderschoenen. Hier kan het *Programma Preventie & Integrale Aanpak Dyslexie & Hulpmiddelen Onderwijs* - door Balans aangevraagd en gehonoreerd door het ministerie van Onderwijs - een prachtige rol spelen.'

En wat moet nog worden onderzocht als het specifiek gaat om dyslexie?

'Zoals ik al zei, is er nog altijd onvoldoende bekend over dyslexie bij kinderen met een niet-Nederlandse achtergrond. Maar uiteindelijk gaat het bij hen ook weer om 'didactische resistentie', dat wil zeggen dat ze met goed taal- en leesonderwijs uitgesloten moeten kunnen worden als dyslectici. Duurzame implementatie van preventieve programma's is de belangrijkste voorwaarde, daar dient het onderzoek zich op te richten.'

Hoe zit het intussen met de verbinding tussen wetenschap en praktijk?

'Daar valt nog steeds winst te behalen. Dyslexie is dus alleen goed te diagnosticeren als je weet dat een kind kwalitatief voldoende leesonderwijs heeft gehad. Maar als het onderwijs écht goed genoeg was, zouden de preventieprogramma's natuurlijk allang overal worden gebruikt. Scholen zijn gericht op groepsgewijs onderwijs; duurzame implementatie van speciale, individuele interventies, is bijzonder lastig. In de lerarenopleidingen wordt nog te weinig aandacht besteed aan dyslexie en de bestrijding van laaggeletterdheid, maar het blijkt voor wetenschappers moeilijk om binnen te komen bij de pabo's.'

Werken wetenschappers van verschillende disciplines onderling genoeg samen?

'Dyslexiedeskundigen zijn vooral gericht op de individuele leerling, en minder op wat er in de klas gebeurt en hoe dat samenhangt met ondersteuning en aansturing binnen en buiten de school. Bij onderwijskunde is daar juist veel kennis over. Dus als je het hebt over die implementatie in de school, zouden onderwijskundigen heel wat kunnen betekenen.'

“Anderstaligen en kansarme leerlingen zijn nog altijd verwaarloosde 'gevallen'

Wat is er op technologisch gebied ontwikkeld?

'Het is voor dyslectici de afgelopen twintig jaar een stuk makkelijker geworden, en het zal alleen maar nóg makkelijker worden. Veel websites, in elk geval die van de overheid, kun je laten voorlezen. Je hebt automatische spellingcorrectie. Spraak kan automatisch worden omgezet in geschreven tekst. Van dat soort compenserende middelen zijn er al veel, en er komt alleen maar meer bij. Zo wordt er onderzoek gedaan naar optimale scherm lay-out om het lezen te vergemakkelijken. Computerprogramma's in het onderwijs hebben het enorme voordeel dat ze zonder blikken of blozen iets voor de vierde of vijfde keer uitleggen. Voor een leerkracht is dat veel moeilijker. Die denkt dat die herhaling vervelend is voor het kind, terwijl het natuurlijk vooral vervelend is voor hem- of haarzelf.'

Wat zou nog ontwikkeld kunnen of moeten worden?

'Het zou me niet verbazen als er in de wat verdere toekomst een microchip wordt ontwikkeld die in je hersenen geïmplantéerd kan worden, zodat het brein sneller de neurologische connecties kan maken waar dyslectici moeite mee hebben, namelijk tussen wat ze zien - letters - en wat ze horen - de klank van een woord. Het klinkt science-fictionachtig en het zal niet morgen gebeuren, maar als je bedenkt wat hersenchirurgen allemaal kunnen, nu al, lijkt het me een heel waarschijnlijke ontwikkeling. De technologie gaat de komende decennia nog voor grote verrassingen zorgen, los van alle robots die ons de geletterde wereld door zullen helpen.'

Heeft u op de Denktankdag over het stimuleringsprogramma nog wat nieuws gehoord?

'Het is heel bijzonder dat Balans die bijna twee miljoen aan subsidie voor het *Stimuleringsprogramma Dyslexie*

binnen heeft weten te halen. Het betekent dat het ministerie het een goed idee vindt om kennis over dyslexie beter te verspreiden in het onderwijs. Mijn kritische kanttekening tijdens de Denktankdag was: wat gaan we precies uitrollen, moeten we die kennis niet eerst definiëren? Moeten we het bijvoorbeeld over erfelijkheid hebben, kan het onderwijs daar wel iets mee? Naar aanleiding van deze vragen is besloten dat we met een aantal dyslexiedeskundigen bij elkaar gaan zitten om te kijken of we ten behoeve van het onderwijs tot een soort gestandaardiseerd overzicht kunnen komen van wat werkt en wat niet. Als we toch bezig zijn, kunnen we meteen, samen met de ontwikkelaars daarvan, de richtlijnen voor de huidige dyslexieprotocollen in het onderwijs eens tegen het licht houden, en nadenken over zaken als: wat kunnen de pabo's betekenen? Al met al zijn er mooie dingen gaande, en proef ik een enthousiasme om met zijn allen weer nieuwe stappen te zetten.' ◀

Special!
DYSLEXIE

Prof. dr. Aryan van der Leij is emeritus hoogleraar Orthopedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is gespecialiseerd in leesproblemen, in het bijzonder dyslexie. In 2016 verscheen van hem *Dit is dyslexie. Achtergrond en aanpak*.

'ALLES OVER DYSLEXIE IS STRAKS OP ÉÉN PLEK TE VINDEN'

Informerer, kennis uitwisselen, trainingen volgen, leertrajecten ontwikkelen. Alles moet mogelijk zijn op het nieuw te ontwikkelen digitale, interactieve platform. Bedoeld voor iedereen die op welke manier dan ook betrokken is bij dyslexie. **Marijke van Grafhorst**, initiator en voorzitter van het Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie (NKD): 'Het ultieme doel is het verbinden van doelgroepen en het uitwisselen van kennis.' **INTERVIEW:** MARIËLLE VAN BUSSEL **FOTO'S:** GETTY IMAGES

Zoveel kennis, zoveel ervaring, zoveel deskundigheid. Versnipperd te vinden op allerlei plekken, zowel digitaal als op papier. Daar moet verandering in komen, vindt Marijke van Grafhorst. En dus wordt een deel van de subsidie die het ministerie van OCW onlangs toekende aan het Programma Preventieve & Integrale Aanpak Dyslexie & Hulpmiddelen Onderwijs besteed aan het ontwikkelen van een digitaal en interactief platform. Het platform moet opgezet worden; de ontwikkelingen zijn te volgen op de website van het Stimuleringsprogramma: informatiepunttdyslexie.nl.

Van Grafhorst: 'Het platform moet alle versnipperde kennis, ervaring, deskundigheid én doel-

groepen met elkaar verbinden. Nu is er geen enkele ouder die op de website van een wetenschapper kijkt. En kijkt de wetenschapper weleens op de site van Balans? En de uitgever of praktijkhouder? Het ultieme doel is dan ook het verbinden van doelgroepen en het uitwisselen van kennis. Ik hoop dat op deze manier de wetenschap beter gaat aansluiten op de praktijk. Door bijvoorbeeld te lezen wat er bij de doelgroep leeft. Omdat alles op één plek te vinden is, wordt de drempel verlaagd om eens bij een ander te kijken. Het is slechts één klik op een ander tabblad.'

Van Grafhorst vertelt gedreven over het belang van het nieuwe platform, maar ook over haar achterliggende drijfveren. Ze heeft een voorliefde voor taal. Als theoloog analyseerde ze het Nieuwe Testament op taalniveau. In haar werkende leven houdt ze zich vooral bezig met leesbevordering van laaggeletterden en alfabeten. In die hoedanigheid raakte ze ook betrokken bij het

We hebben een onderwijssysteem nodig dat ingericht is conform ons nieuwe digitale tijdperk

NKD. 'Lezen is zo belangrijk,' benadrukt ze, 'het is belangrijk voor het menselijk geluk, maar ook voor de maatschappelijke bijdrage.'

KWALITEIT

Het nieuwe platform is dan ook niet alleen bedoeld voor mensen met dyslexie, maar ook voor laaggeletterden. Om zo goed mogelijk af te stemmen op de doelgroepen, vindt Van Grafhorst het essentieel dat de gebruikers zelf worden betrokken bij de ontwikkeling. 'Ik kijk weleens mee met jongeren en zie dan dat ze andere dingen doen en andere keuzes maken dan iedereen gedacht had. Zeker in het voortgezet onderwijs. Daarom is het zo belangrijk om de gebruikers er zelf bij te betrekken.'

Op het platform moeten alle partijen die betrokken zijn bij dyslexie en laaggeletterdheid de informatie en de ondersteuning kunnen vinden die ze zoeken. 'Er is ontzettend veel digitaal materiaal ontwikkeld, dus het is een uitdaging om de kwalitatieve materialen eruit te filteren. Als je iets zoekt en vindt, moet je er zeker van zijn dat het kwalitatief goed is.' Ze noemt understood.org, een voorbeeld van een platform dat aan haar wensen voldoet. 'Er is ruimte voor alles en iedereen: van leverancier tot een kind met leesproblemen. Het beperkt zich niet tot een interactief platform, maar je kunt er ook tv-series, boeken en games vinden die je helpen om taal te ontwikkelen. Het is dynamisch, aantrekkelijk vormgegeven en er zijn talloze mogelijkheden voor interactie.'

NIEUWE GENERATIE

ICT speelt een belangrijke rol bij het ontwikkelen van een digitaal, interactief platform. Niet meer dan logisch, vindt Van Grafhorst. 'We moeten onze oude manier van denken

loslaten en ons richten op dat wat de nieuwe generatie nodig heeft. Voor mijn generatie is ICT een middel, en dat zal ook altijd zo blijven. Maar de kinderen van nu groeien op met robotica, met het bedienen van je beeldscherm via je ogen. Zij vragen zich niet meer af waarom ze de ene advertentie wel op hun scherm krijgen en de andere niet. Dat betekent ook dat hun hersenen de ICT op een natuurlijke manier adapteren. We hebben dus geen onderwijssysteem meer nodig dat ingericht is conform het industriële tijdperk, maar conform ons nieuwe digitale tijdperk.'

Van Grafhorst kan niet wachten om te beginnen met de ontwikkeling van het platform. De eerste gesprekken met de verschillende betrokken partijen moeten nog beginnen. Maar ze is hoopvol, zeker gezien het enthousiasme van de verschillende initiatiefnemers. 'Het gaat om samenwerken, vertrouwen hebben in elkaar, het open delen van kennis en kunde. We zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het geheel. Organisaties die hun kennis tegen de borst houden, zullen allemaal omvallen.' Ze gaat ervan uit dat het resultaat binnen drie jaar zichtbaar moet zijn. 'Maar,' zegt ze, 'kinderen veranderen, de wetenschap verandert en ICT verandert. Dus het platform blijft altijd 'werk in uitvoering'.' >

WENSEN VOOR HET TE ONTWIKKELEN PLATFORM

➔ Kinderen met leesproblemen

'Kinderen kunnen een eigen leerleesroute ontwikkelen. Ongemerkt, want het programma past zich continu aan, aan de ontwikkeling van het kind. Ze kunnen hun vooruitgang volgen en de eigen grenzen verleggen. Maar ook kunnen ze middelen vinden die als buddy of ruggeleuning werken. Dat is fijn voor kinderen van wie de ouders het niet lukt om hen te begeleiden. Via een chat-functie is er de mogelijkheid om vragen te stellen. Het gebeurt allemaal spelenderwijs, er kan zelfs groepsgewijs een boek worden gelezen. Het mooie van ICT is dat het programma onvermoeibaar doorgaat met het positief bekrachtigen van kinderen. Ze horen al zo vaak dat ze niet makkelijk lezen, hier horen ze steeds weer wat ze goed doen: 'Je hebt er vijf goed!'

➔ Ouders

'Ouders vinden er alle informatie over lezen en taalontwikkeling. Wat zijn signalen of symptomen van dyslexie? Hoe ziet een normale ontwikkeling eruit? Wat betekent het voor het gezin als je kind dyslexie heeft? Maar ze kunnen ook trainingen volgen en informatie en ervaringen uitwisselen met andere ouders. Ze leren hoe ze op een andere manier met taalontwikkeling kunnen omgaan, zowel didactisch als pedagogisch. En, erg belangrijk: ouders zijn weleens teleurgesteld, omdat ze gehoopt hadden dat hun kind ooit professor zou worden. Er is een training die je leert hoe je verwachtingen bijstelt. Het is een kwestie van attitude veranderen. Ik weet niet of dat gaat lukken, maar we gaan in ieder geval een poging wagen. Verwachtingsmanagement houdt ook in dat ouders weten wat ze wel of niet van het onderwijs kunnen verwachten. Zo creëer je een gedeelde verantwoordelijkheid.'

➔ Leerkrachten

'Behalve de informatie over profielen, protocollen en alles wat met dyslexie en taalontwikkeling te maken heeft, is er de mogelijkheid om webinars met bijvoorbeeld casuïstiek te organiseren. Zelf vind ik het erg belangrijk dat leerkrachten inzicht krijgen in de leefwereld van een kind buiten het schoolgebouw. Als leerkrachten een kijkje nemen op het gedeelte voor kinderen, krijgen ze een veel beter beeld van wat hen bezighoudt. Ook zie je hoe een kind zich verhoudt tot de lesstof. Leerkrachten, maar ook anderen, leren elkaars mogelijkheden en onmogelijkheden kennen. Zo sluiten de onderwijsprofessionals kennis op over ict-hulpmiddelen en ondersteuningsmiddelen die buiten het onderwijs worden gebruikt. Hoe sluiten die aan op het onderwijs zelf? Wat kunnen ze van elkaar leren? Zo krijg je een verbreding van de scope waarin de leerkrachten zitten.'

➔ Zorgprofessionals

'Ook hier vindt er uitwisseling plaats van kennis en kunde onderling. Maar minstens zo belangrijk zijn de dwarsverbanden tussen onderwijs- en zorgtrajecten. Als wetenschappers die verbanden kunnen leggen, levert dat voor elk kind een logisch, natuurlijk leertraject op. Nu lopen de trajecten vaak naast elkaar. Hoe kan een kind de taal leren met twee verschillende strategieën?'

➔ Bestuurders en beleidsmakers

'Ook betrokkenen vanuit schoolbesturen, samenwerkingsverbanden voor passend onderwijs, gemeentes en zorginstellingen kunnen op het nieuwe digitale platform terecht voor informatie en mogelijkheden voor interactie. Ze kunnen er ook voorbeelden vinden van regio's waar ieder vanuit de eigen verantwoordelijkheid gezamenlijk inhoud geeft aan het onderwijs- en zorgbeleid.'

Marijke van Grafhorst (1960) is theologe en manager voor non-profit organisaties. Ze is voorzitter van het Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie. Ze is mede-eigenaar van advies- en redactie bureau Duo Decimo, en initieert projecten die maatschappelijke participatie tot doel hebben. Ook is ze ambtelijk secretaris van de Stichting drempelvrij.nl

Plezier in lezen

met het juiste materiaal

Hoe krijg je een kind met dyslexie of leesproblemen aan het lezen? En dan ook nog eens met plezier? Twee pilots van de Koninklijke Bibliotheek laten zien dat ook kinderen met leesproblemen weer plezier kunnen krijgen in lezen, als je maar de juiste materialen inzet!

TEKST: ANOUK VAN WESTERLOO

Zes procent van de kinderen in groep 4 tot en met 8 heeft dyslexie, en ruim een kwart van de kinderen in die groepen haalt een lage D- of E-score op de Cito-toets Begrijpend Lezen. Ondanks een goedgevulde bibliotheek op school, blijken de reguliere kinderboeken die worden aangeboden niet aan te sluiten bij deze groep zwakke lezers. Om daar verandering in te brengen, heeft de Koninklijke Bibliotheek een pilot opgezet: 'Aangepast lezen en Makkelijk Lezen Plein in de Bibliotheek op school'. Deze pilot was bedoeld om kinderen met leesproblemen binnen de Bibliotheek op school kennis te laten maken met passend materiaal dat hun leesplezier vergroot. Een vervolgpilot onderzocht hoe de materialen het best in school konden worden ingezet.

Gesproken boeken

Veel van de gebruikte materialen zijn niet zozeer 'leesboeken', maar eerder 'luisterboeken' of 'gesproken boeken'. Hier werd **superboek.nl** voor ingezet. In eerste instantie gaf dat idee wat weerstand bij leerkrachten. De focus binnen het leesonderwijs ligt voornamelijk op

technisch en begrijpend lezen. Toch merkten de leerkrachten al snel dat de leerlingen met leesproblemen, door het luisteren naar het verhaal, meer behoefte kregen om zelf te gaan lezen. De kinderen kregen op deze manier toch het plezierige gevoel dat lezen kan geven - dat je wordt meegevoerd door het verhaal - en dat smaakte naar meer. Onder de kinderen waren gesproken boeken van **yoleo.nl**, waar je tijdens het luisteren tegelijkertijd zelf in mee kon lezen (ook wel karaoke-lezen genoemd), het meest populair.

Lezen is leuk!

Vrijwel alle kinderen, leerkrachten en ouders die meededen aan de pilot zijn enthousiast over de resultaten. Alle leerkrachten (twintig in totaal, verdeeld over vijf scholen) zien toegenomen leesplezier bij de zwakke lezers, van wie veertig procent zelfs vindt dat het leesplezier sterk is toegenomen. 'Kinderen vragen nu zelf of ze mogen lezen,' vertelt een van de leerkrachten. Ook weten de leerkrachten nu zelf beter welke materialen ze kunnen inzetten in de toekomst en wat er allemaal beschikbaar is voor deze leerlingen.

Ook de kinderen zelf zijn enthousiast. **82%** van hen geeft aan dat ze lezen nu 'een beetje leuk' tot 'heel leuk' vinden. Vóór de pilot was dat nog **71%**. Het percentage kinderen dat lezen 'helemaal niet leuk' vindt, halveerde zelfs van tien naar **5%**.

GEBRUIKTE MATERIALEN

- **Superboek.nl**, gesproken jeugdboeken via de jeugdsite van bibliotheekservice Passend Lezen (gratis voor kinderen met dyslexie).
- **Daisy-roms**, gesproken jeugdboeken via de Daisy-speler, te lenen in de bibliotheek of via **superboek.nl** (gratis voor kinderen met dyslexie).
- **Yoleo.nl**, online luister- en meeleesboeken.
- **Makkie boeken**, van Makkelijk Lezen Plein.

MEER WETEN?

- Verslag van de pilots: tinyurl.com/leesplezier
- Info Bibliotheek op school: kunstvanlezen.nl
- Toolkit Lezen en Expertise voor professionals + Opleiding voor leesconsulenten: pro.bibliotheekopschool.nl

‘Ik wil bereiken dat een leerling weer plezier krijgt in een vak’

Mieke Urff ziet het als ze leerlingen met dyslexie begeleidt: met de juiste aanpak zitten ze zo weer op het niveau dat bij ze past. ‘De remedial teacher kan hierbij echt het verschil maken.’ Ze pleit ervoor dat elke school in de toekomst een rt’er in dienst heeft.

INTERVIEW: NICOLETTE KUIJLAARS

Wat is precies een remedial teacher?

Mieke Urff: ‘Iemand die een leerling op een andere, aanvullende manier ondersteunt als de didactiek in de klas niet afdoende blijkt te zijn. Dus als een docent niet toekomt aan de juiste ondersteuning van een leerling, kan hij de hulp invoeren van een remedial teacher. De rt’er hoeft daarbij niet altijd zélf met de leerling aan de slag te gaan, hij of zij kan ook ondersteuning geven aan de docent. Het is vaak zelfs effectiever om ondersteuning te geven aan bijvoorbeeld een hele vakgroep, dan met één leerling aan de slag te gaan. Dan heeft maar één leerling profijt, terwijl de adviezen en de ondersteuning die docenten kunnen toepassen in een klas voordelig zijn voor alle 25 leerlingen.’

Maken scholen veel gebruik van remedial teachers?

‘Niet genoeg. In het primair onderwijs gaat men ervan uit dat de leerkracht de begeleider is. Als er dan sprake is van dyslexie, dan vindt de begeleiding vaak plaats in dyslexie-instituten. Deze begeleiding wordt

in het basisonderwijs vergoed door het ministerie wanneer er sprake is van ernstige enkelvoudige dyslexie (EED). Die vergoeding geldt niet voor het voortgezet onderwijs. Sommige scholen hebben remedial teachers in dienst en betalen hen met eigen middelen. Hebben scholen deze specialisten niet in dienst, dan zijn ouders aangewezen op dyslexieinstituten of rt-praktijken. De begeleiding van hun kind moeten ze zelf betalen.’

Wat kan een remedial teacher betekenen voor kinderen met dyslexie?

‘Heel veel! Het mooiste moment is als je het kwartje ziet vallen. Als een leerling zegt: o, is het zo eenvoudig! De rt’er kan het verschil maken tussen wel of niet kunnen werken op je eigen niveau. Want dat is toch waar we naar streven, dat elke leerling in een klas zit met leerlingen van zijn niveau. Ook leerlingen met dyslexie. Met de juiste begeleiding kunnen zij gewoon het onderwijs volgen dat bij hen past. Het is zo jammer als een jongere alleen vanwege dyslexie afstroomt naar een lager niveau. Onnodig ook. Wat ook helpt, is dat er iemand is die begrip heeft, die snapt hoe moeilijk het soms kan zijn op school. Mijn streven is niet in de eerste plaats om iedereen aan een voldoende te helpen, maar wel om ervoor te zorgen dat kinderen zich ondersteund voelen. Ik wil bereiken dat een leerling weer plezier krijgt in een vak, met een fijner gevoel in de klas zit en weer vertrouwen heeft in zichzelf.’

**‘HET MOOISTE MOMENT
IS ALS JE ZIET
DAT HET KWARTJE VALT:
O, IS HET ZO EENVOUDIG!’**

Hoe gaat u te werk?

‘Het is belangrijk dat je maatwerk levert, dat je een benadering zoekt die past bij de leerling. Die roept al snel: ik vind alles moeilijk aan grammatica. Dus onderzoek ik eerst wát hij precies moeilijk vindt. Zo bepaal ik waar ik moet instappen en welke oefeningen ik daarbij moet gebruiken. Eén blik in het werkboek maakt ook veel duidelijk: als ik oefeningen zie die niet helemaal zijn gemaakt of er staan incomplete zinnen, dan weet ik dat hij bij dat onderdeel vastliep. In plaats van een leerling meteen heel veel oefeningen te laten maken, gaan we eerst een paar zinnen samen helemaal ontleden: als je die zin ziet, wat doe je daar dan mee, wat wordt er bedoeld met deze zin? Hoe ga je aan het werk? Leerlingen kunnen wel de regels en formules opdreunen, maar weten vaak niet wat ze ermee kunnen en waar ze voor zijn bedoeld. Ik werk ook altijd uit de schoolboeken die in de klas worden gebruikt. Zo hebben leerlingen niet het gevoel dat ze extra werk krijgen, maar wel dat ze lekker zijn opgeschoten.’

Moet de remedial teacher een grotere rol krijgen?

‘Zeker! Zoals ik al zei, zou de rt’er niet alleen de leerlingen moeten begeleiden, maar ook de docenten en de vakgroepen. En hij of zij zou veel meer contact mogen hebben met docenten om precies te kunnen weten wat er allemaal van een leerling wordt verwacht in de klas. De docent op zijn beurt kan veel opsteken van een remedial teacher. En: zet jezelf als rt’er stevig neer in een school. Wees bereikbaar, iedereen moet je om advies kunnen vragen.’

Wat kan er beter in de toekomst?

‘Om te beginnen zou elke school minimaal één remedial teacher in dienst moeten hebben. Ik werkte ooit op een school waar voor elk vakgebied een rt’er was aangesteld. Ideaal! Remedial teaching zou

gewoon op de agenda van de schoolleiding moeten staan. En dat kan als er iemand van de leiding écht geïnteresseerd is in de begeleiding van, bijvoorbeeld, dyslectische leerlingen. Laat als directie zien dat je dat serieus neemt en zie de begeleiding niet alleen als een pr-dingetje voor een open dag. Verder moet een rt’er goed zijn opgeleid, dus de tweejarige master hebben gevolgd. Als iemand op een school als remedial teacher wordt aangesteld zonder opleiding, worden het bijlessen, geen begeleidingslessen. Maar al te vaak wordt de begeleiding gedaan door een docent die nog wat taakuren overhad. Dan wordt het dus niet serieus genomen. En het is zo leuk om je te verdiepen in remedial teaching! Ik ben na de opleiding anders les gaan geven, meer gaan nadenken over de structuur van een les, een andere uitleg en een andere benadering van problemen. Een verrijking!’

Mieke Urff (59) is dyslexiespecialist en remedial teacher. Ze werkt als productmanager bij Dedicon, een stichting die onder meer passende leesvormen ontwikkelt voor leerlingen met een leesbeperking. Mieke begon haar loopbaan voor de klas, als docente Frans en Engels.

‘VERMIJDINGSGEDRAG VERGROOT DE ACHTERSTAND’

Het is volgens **dr. Chris Struiksma** van groot belang dat leerkrachten voorkomen dat kinderen met dyslexie zich een uitzondering voelen in de klas. Dat kan door systematisch je instructie te intensiveren.

INTERVIEW: NICOLETTE KUIJLAARS

Chris Struiksma: ‘Als je wil dat kinderen zich geen uitzondering gaan voelen in de klas, moet je ze, als volwassene, niet tot uitzondering maken. Intensiveer als leerkracht systematisch de instructies voor het zwakste kwart van de klas. Op die manier zijn leerlingen die niet goed meekomen met lezen en schrijven niet meteen dyslecten of probleemgevallen, maar kinderen die even meer uitleg nodig hebben. En die groep wisselt voortdurend: deze periode zit Jan in die groep, de volgende maand Marie. Als na zes tot acht weken blijkt dat Jan de spellingsregels in de vingers heeft, gaat hij uit het groepje en neemt Piet zijn plaats in. Zo eenvoudig kan het zijn. Leerlingen verschillen van elkaar in de snelheid waarmee ze zich nieuwe stof eigen maken. En sommige kinderen hebben meer tijd nodig en meer instructie. Dit wordt ondersteuningsniveau 2 genoemd. Met meer tijd en meer uitleg zijn veel kinderen al

‘Als iedereen al kan lezen, behalve jij, dan loopt je eigenwaarde een deuk op’

geholpen. Er blijven dan nog maar enkele leerlingen over die niet alleen in de klas geholpen moeten worden, maar ook daarbuiten. Dat is ondersteuningsniveau 3.

VERMIJDINGSGEDRAG

Stel je voor: je begint in september vol vertrouwen aan groep 3 en in november, december merk je dat iedereen al aardig kan lezen, behalve jij. Dan loopt je gevoel van eigenwaarde een flinke deuk op. Ik heb gezien welke impact dyslexie kan hebben op kinderen. Dat heeft diepe indruk op mij gemaakt. Een mogelijke reactie kan zijn, dat je alles wat te maken heeft met lezen en spellen gaat vermijden. Als ouders en leer-

krachten hierin meegaan, wordt de achterstand steeds groter. Velen spreken dan van faalangst, maar de definitie van faalangst is dat iemand door de angst taken vermijdt die hij wél aankan. Als een leerling taken is gaan vermijden die hij niet aankan, is het niet juist of in elk geval verwarrend om van faalangst te spreken. Het is vermijdingsgedrag. En als je daarbij aan de gang gaat met een faalangstreductieprogramma en dat programma zou succesvol zijn, dan wordt de leerling bij de eerste de beste poging om weer iets te lezen, meteen weer geconfronteerd met een taak die hij níét aankan. Gevolg: hij faalt weer. In plaats van aan de (faal)angst te werken, is het zaak om aan de leesvaardigheid te werken, zodat de leerling succes ervaart.

DE WEG KWIJT

Er zijn in het onderwijs een paar momenten waarop de eisen op het gebied van lezen en spellen

plotseling een stuk hoger worden. De meeste leerlingen reageren daarop door te groeien naar een hoger vaardigheidsniveau. Maar sommigen raken de weg kwijt. Die momenten vinden plaats aan het begin van groep 3, als er met lezen wordt begonnen, in groep 4 als de woorden langer en complexer worden en het tempo omhoog moet, in groep 5/6 als de nadruk meer op spelling wordt gelegd, in groep 7/8 als vooral de leesvaardigheid moet worden toegepast in aanzienlijk langere teksten, bijvoorbeeld bij de zaakvakken, en ten slotte bij de start op het voortgezet onderwijs, als leerlingen moderne vreemde talen gaan leren. Het kan dus voorkomen dat er op de basisschool nog weinig aan de hand was, en dat een leerling pas in de brugklas dyslectisch blijkt te zijn.

VERTROUWEN IN DE DOCENT

Je zou ook meer ontspannen met toetsen kunnen omgaan. De afleve-

‘Geen probleemgeval, maar een kind dat even meer uitleg nodig heeft’

ring van *De Luizenmoeder* waarin leerlingen op basis van de toets een ster, een zon of een maan waren, laat zien wat ik bedoel. De kinderen behaalden geen ster, zon of maan, ze waren een ster, zon of maan. Leerkrachten weten best, ook zonder toetsen, welke leerlingen meer dan gemiddeld aandacht en instructie nodig hebben. Zet in plaats van tweemaal per jaar te toetsen, iedere zes tot acht weken even de leerlingen uit jouw klas denkbeeldig op een rij. Stel vast welke leerlingen het zwakste kwart vormen en geef hen extra instructie en extra leertijd. Dat zullen niet voor ieder vak dezelfde leerlingen zijn.

Deze manier is kindvriendelijker, doeltreffender en kost minder tijd dan weer alle leerlingen een toets geven. Begin hier al mee bij de kleuters. Voorkom op deze manier zoveel mogelijk dat leerlingen een ‘probleemgeval’ worden. Zorg ervoor dat het allemaal niet te zwaar wordt. Hierbij moeten we weer gaan vertrouwen op het oordeel van de leerkracht. Dat geldt ook voor ouders. Vroeger hadden ouders dat vertrouwen, terwijl het nu lijkt alsof ouders en docenten tegenover elkaar staan. Zij zouden vaker hardop tegen elkaar moeten zeggen, dat ze beiden het belang van het kind voorop hebben staan.’ ◀

Dr. Chris Struiksma (69) is bestuurslid van het Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie (NKD) en van de Stichting Dyslexie Nederland.

‘Niet afwachten, meteen samen ingrijpen’

Special!
DYSLEXIE
DOSSIER
BM04 · 2018

Special!
DYSLEXIE

In het onderwijs zo snel mogelijk ingrijpen en behandelen uit de zorg preventief inzetten ziet **Ria Kleijnen** als gewenste veranderingen. Daar hebben leerlingen met leesproblemen en dyslexie baat bij. Zij vertelt over de stand van zaken in het onderwijs en ook over haar eigen *succesvolle* project **Dyslexie in transitie**.

INTERVIEW: MARIËLLE VAN BUSSEL FOTOGRAFIE: JORIS DEN BLAAUWEN, PETRA NIESSEN (DE FOTOVAKVROUW)

U houdt zich al ruim veertig jaar bezig met het onderwerp ‘dyslexie’. Wat maakt het zo interessant voor u?

Ria Kleijnen: ‘Als jong kind heb ik ervaren hoe belangrijk het is om leraren te hebben die je écht zien. Tijdens mijn loopbaan in het onderwijs zijn aardig wat dyslectische leerlingen op mijn pad gekomen. Steeds voelde ik me uitgedaagd om samen met hen en hun ouders uit te zoeken wat helpend zou kunnen zijn. In die periode, de jaren zeventig en tachtig, stond specialistische behandelkennis nog in de kinderschoenen. Vandaar mijn verdiepingstocht daarna, die nu nog steeds voortduurt.’

Er kan van alles beter in het basisonderwijs, als het om de aanpak van leesproblemen en dyslexie gaat. Wat is het belangrijkste?

‘Als we willen dat iedereen zo geletterd mogelijk is, is een goede leerkracht het allerbelangrijkste. Een leerkracht die niet alleen expertise heeft rondom lezen en spelling, maar ook en vooral inlevingsvermogen. Iemand die kritisch kan observeren. En zo gauw een kind dreigt achter te lopen, meteen ingrijpt en niet afwacht.’

Wat bedoelt u met ingrijpen?

‘Stel dat de letterkennis niet goed geautomatiseerd tot stand komt bij een kind, besteed dan in de week dat je bijvoorbeeld de ‘letter b’ behandelt, extra tijd aan die letter. In een instructiegroepje, of met een maatje. Zo voorkom je dat een kind later veel moet inhalen en dat je als leerkracht grotere aanpassingen moet doen. Het gaat dus vaak om een kleine aanpassing op het juiste moment.’

In uw project ‘Dyslexie in transitie’ (zie kader) komt er vrij snel een ICT-programma in beeld, net zoals een zorgprofessional. Is dat niet te veel van het goede?

‘We zetten inderdaad vanaf groep 2 het programma *Bouw!* in. Leerkrachten staan daar niet allemaal voor open. ‘Kinderen moeten spelen,’ is dan vaak de reactie. Maar onderzoek laat zien dat deze aanpak zeer effectief is. We werken met tutoren, dus met kinderen uit een hogere groep, opa’s, oma’s of ouders, die getraind worden om instructie en adequate feedback te geven. Ik ervaar in de praktijk, dat het menselijke aspect een belangrijke succesfactor is. Kinderen voelen zich helemaal niet zielig. Ze beseffen niet eens dat ze bezig zijn met het aanpakken van een achterstand. Ze werken net als andere kinderen aan taakjes op de computer.’

Wat is de rol van de behandelaar uit de zorg?

‘Bij *Dyslexie in transitie* stelt de behandelaar samen met de school en de ouders een plan van aanpak op. Duidelijk wordt wie wat gaat doen. In twee periodes van acht weken werkt de behandelaar één keer per week in de klas. De rest van de week zet de leerkracht de interventies voort. Op die manier versterken de behandelaar en de leerkracht elkaar. Ondertussen werkt het kind thuis ook een paar keer per week met *Bouw!* Na een halfjaar wordt gekeken of de school de leerling verder kan begeleiden of dat de ernst en hardnekkigheid in de richting van dyslexie wijzen. Als dat laatste het geval is, komt de vergoede zorg in beeld.’ >

DE BEREIDHEID OM JE TE VERDIEPEN IN EEN LEERLING IS ER NIET ALTIJD

Special!
DYSLEXIE
• DOSSIER •
BM04 · 2018

Wat is het effect van deze aanpak?

'Kinderen in groep 2 krijgen begeleiding, zodat ze een goede start kunnen maken in groep 3. Van de kinderen uit groep 3 en 4 die een gereede kans hebben om doorverwezen te worden naar de dyslexiezorg, houden we de helft uit de zorg. Alleen de juiste kinderen worden naar de zorg verwezen. Daarnaast werpt het 'interprofessioneel leren' haar vruchten af. Leerkrachten en behandelaren leren - op de werkvloer - van en met elkaar. Ook heeft deze aanpak een positief effect op laaggeletterdheid, omdat dit ook preventief wordt aangepakt.'

Leerkrachten, scholen en besturen staan niet te springen...

'Dat zou ik zeker zo niet willen zeggen. Hoewel iedereen het belang van deze preventieve (behandel)aanpak inziet, wordt daar inderdaad nog niet altijd naar gehandeld. Verandering vraagt ook lef in plaats van je te verschuilen achter wetten en regeltjes. Zoals het nu gaat in de (curatieve) dyslexiezorg komt de behandelaar pas in beeld als een kind op de toetsen drie E's heeft gescoord. In het vroegste geval is dat na anderhalf jaar. Dat is erg laat en dan zijn er vaak al emotionele problemen ontwikkeld. Met de preventieve aanpak blijven kinderen in hun kracht.'

Wat is de rol van de intern begeleiders (ib'ers) hierin?

'In regionale ib-netwerken bespreken ib'ers nieuwe ontwikkelingen en maken vervolgens een vertaalslag naar hun eigen school. Ze denken mee over hoe preventie vorm te geven en fungeren samen met de directie als aanjager van schoolontwikkeling en schoolbeleid op dit gebied.'

En wat doen ze - in het ideale geval - op school zelf?

'Idealiter ondersteunen en begeleiden ze leerkrachten in de klas op alle ondersteuningsniveaus (niveau 1, 2, 3) en stimuleren onderwijskundige ontwikkeling aan de hand van trendanalyses. Maar dat gebeurt helaas te weinig, omdat ib'ers te veel verschillende taken op hun bordje hebben. Denk aan gedragsproblemen, de impact van vechtscheidingen, meerbegaafdheid, dyslexie- en dyscalculie-problematiek, s(b)o-verwijzingen en de papieren rompslomp daaromheen. Voor de inhoudelijke diepgang hadden we de dyslexiespecialisten, lees- en taalspecialisten en remedial teachers, maar die zijn vrijwel overal wegbezuinigd. Het specialisme verdwijnt, terwijl het zo hard nodig is. Gelukkig kiezen sommige schoolbesturen voor een bovenschoolse voorziening, met inhoudelijke specialisten, die de scholen ondersteunen. Als dat er niet is, komt alles op het bordje van de leerkracht en de ib'er. Dat is écht te veel gevraagd.'

Een behandelaar in de klas kan dan helpen?

'Vanuit het oogpunt van professionalisering gezien, biedt dit inderdaad kansen. Het is een vorm van 'training on the job', zeker als complementair aan de hiervoor genoemde samenwerking een intensief coaching-traject wordt gekoppeld. Dat moet dan wel aansluiten bij de professionaliseringsbehoeften van de leerkracht, 'meelopen' in de functioneringscyclus en aansluiten bij de schoolontwikkeling. Ook vraagt dit faciliteiten en ondersteuning van de directie. De extra uren voor de *behandelaar als co-teacher* moeten ook betaald worden. Echter, het betaalt zich uiteindelijk weer terug.'

Dat moeten gemeentes ook inzien, aangezien zij sinds de transitie verantwoordelijk zijn...

'In de Westelijke Mijnstreek hebben we in 2015 de gemeente gelukkig kunnen overtuigen om een deel van het innovatiebudget preventief te besteden. Met een evenredige bijdrage van de schoolbesturen hebben we deze aanpak kunnen ontwikkelen. Vanaf 2019 wordt dit structureel, ook dan weer gefinancierd door de gemeente én de schoolbesturen.

Als een preventief programma in de eerste jaren van de basisschool zijn werk goed doet, worden de leerlingen met dyslexie er in de onderbouw uitgefilterd. In de

DOOR HET PROJECT DYSLEXIE IN TRANSITIE, WORDEN ALLEEN DE JUISTE KINDEREN NAAR DE ZORG VERWEZEN

bovenbouw is de verdere ontwikkeling van technisch en functioneel lezen belangrijk, evenals begrijpend lezen en leesbevordering. Dan volgt de overgang naar het voortgezet onderwijs.'

Een groot knelpunt is de overdracht naar de middelbare school...

'Er zou een 'warme overdracht' moeten plaatsvinden. De ib'er van de basisschool geeft in een overdrachtsgesprek met de zorgcoördinator van de middelbare school aan wat wel en niet goed werkt voor de leerling. Het mooiste is als dit overkoepelend geregeld is en dus niet wordt overgelaten aan scholen of individuen. Passend onderwijs en het Masterplan Dyslexie hebben hier leidraden voor. Helaas is de praktijk anders. Soms krijgt een middelbare school leerlingen van dertig verschillende basisscholen. Men heeft helemaal geen tijd voor een 'warme overdracht'. Het komt zelfs voor dat ze zeggen: 'Laat maar komen, we geven geen stempeltjes en zien wel hoe het gaat'. Maar als er sprake is van dyslexie, dan is dat zo! Als je er niet meteen mee aan de slag gaat, loopt een leerling direct drie maanden achter met alle sociaal-emotionele problemen die daarbij horen. Ik vind die houding onbegrijpelijk.'

Hoe komt het dat er zo mee wordt omgegaan?

'Docenten in het voortgezet onderwijs zijn veel meer gefocust op hun vak. En minder op problemen. Ik snap dat ergens ook wel, maar tegelijkertijd is het juist zo belangrijk om ook persoonlijke aandacht voor leerlingen te hebben. Gebeurt dat niet, dan mist een aantal leerlingen halwege het eerste jaar de boot. Verdiep je in je leerlingen. Wie heb je in de klas? Ga met een leerling in gesprek: 'Ik weet dat jij dyslexie hebt. Wat gaat moeilijk in mijn vak?'

DYSLEXIE IN TRANSITIE

Special!
DYSLEXIE

Dyslexie in transitie is een project dat sinds 2015 loopt in de Westelijke Mijnstreek in Zuid-Limburg. Het doel is om dyslexiezorg preventiever, integraler, kwalitatiever en kostenbeheersender te maken. Kenmerkend is de samenwerking tussen onderwijs, zorg en ouders. Als er bij een leerling een vermoeden van dyslexie bestaat, wordt er een intensief programma opgezet, waarbij een behandelaar uit de zorg betrokken is. Van meet af worden ouders 'meegenomen' en zij ondersteunen thuis. Het werkt preventief en het voorkomt onterechte doorverwijzingen naar de zorg. Leerlingen die al zijn aangemeld voor de zorg, maar bij wie getwijfeld wordt aan de hardnekkigheid van het probleem, krijgen een aantal proefbehandelingen. Ook hier blijken leerlingen soms onterecht in de zorg te zijn terechtgekomen.◀

Wat kan ik voor je doen? Wat kun jij zélf doen?' Zo geef je een leerling erkenning, en je zoekt samen naar passende oplossingen. Je neemt de leerling serieus en je maakt hem of haar sterker en zelfstandiger. Het opzetten van een jongeren netwerk werkt ook prima: een groepje leerlingen dat in dezelfde situatie zit en herkenning en steun vindt bij elkaar.'

Dus ook in het voortgezet onderwijs is er een wereld te winnen?

'Inderdaad, het is ontzettend belangrijk. Natuurlijk verschilt het per school en per individu, maar in het algemeen kun je wel stellen dat hier een grote slag te slaan is. Zeker ook wat lezen betreft. Er zou veel meer aandacht ▶

VERANDERING VRAAGT LEF IN PLAATS VAN JE TE VERSCHUILEN ACHTER WETTEN EN REGELTJES

Special!
DYSLEXIE
DOSSIER
BM04 · 2018

moeten zijn (in alle vakken) voor het bevorderen en onderhouden van lezen zowel technisch als begrijpend. Dat geldt niet alleen voor dyslectische leerlingen of leerlingen met leesproblemen, maar voor alle leerlingen.

Hoe belangrijk is ICT in het voortgezet onderwijs?

'Met het gebruik van ICT en hulpmiddelen in dagelijkse situaties (school en thuis) en stages, kom je een heel eind. Het is van belang dat er een visie achter het gebruik van hulpmiddelen zit, en dat ze niet worden aangeschaft zonder inbedding in het onderwijs- en schoolbeleid. Wat mij betreft moet de inhoudelijke noodzaak altijd leidend zijn. En als dat zo blijkt te zijn, dan moet een hulpmiddel zo snel mogelijk worden ingezet. Niet alleen om te compenseren, maar ook om te optimaliseren en remediëren. Docenten en ouders hebben

behoeftte aan betrouwbare en onafhankelijke informatie over hulpmiddelen, implementatiemogelijkheden en goede voorbeelden. Leerlingen zelfstandig maken in het gebruik van ICT-hulpmiddelen is ook cruciaal. Al kan het zijn dat een vo-leerling een hulpmiddel zal afwijzen, omdat hij geen uitzondering wil zijn.'

Ria Kleijnen (1954) heeft ruime ervaring in basis- en voortgezet (speciaal) onderwijs, hoger onderwijs en in de dyslexiezorg. Sinds 2015 leidt ze het project Dyslexie in transitie. Ze is bestuurslid van Stichting Dyslexie Nederland.

Externe zorg is geen optie meer op het vo?

'Zorg kan zeker de school in worden gehaald, maar die wordt niet meer vergoed. Er zijn goede voorbeelden van scholen die dit doen en ook daar ligt het accent op 'samen professionaliseren'. De jeugd-GGZ komt meestal in beeld als er óók een ander probleem speelt, zoals ADHD, autisme of extreme faalangst.

Er is veel winst te behalen bij de houding van de leerkrachten, zowel in het basis- als voortgezet onderwijs, zegt u. Wat kunnen de pabo's en lerarenopleidingen hierin betekenen?

'Heel veel in mijn optiek. Een nauwe samenwerking tussen schoolbesturen en opleiders is belangrijk. De laatste vier jaar gebeurt dat steeds meer, ondersteund door de po- en vo-raad. Als een schoolbestuur besluit een boost te geven aan de professionalisering van leraren - bijvoorbeeld op het gebied van preventie -, dan ontwikkelen ze dit samen met de opleidingen. Het mooie is, dat zittende leerkrachten zo ook leren van aankomende leerkrachten, en andersom. Op deze manier verbinden we opleiden met professionaliseren, en praktijk met theorie.'

Zitten de verschillende betrokkenen nu te veel op eilandjes?

'Ik zie dit inderdaad als een belangrijk knelpunt. De bereidheid om verder te kijken, om te ontschotten, is nog te klein. Het zal met koudwatervrees te maken hebben. Samenwerken en uitwisselen is essentieel, maar ook complex. Er moet dwars door de schotten heen worden gewerkt: van boven naar beneden en van links naar rechts.'

Tot slot, hoe ziet de dyslexiezorg er over tien jaar uit?

'Het zou mooi zijn als dyslexie dan gezien wordt als iets wat er gewoon is. Omgaan met verschillen is 'routine' geworden. Leraren realiseren zich - nog meer dan nu - dat ze met hun expertise en mens-zijn het verschil kunnen maken voor kinderen en jongvolwassenen. Samenwerken van professionals uit onderwijs en zorg is gemeengoed en ouders zijn evenwaardige partners in die samenwerking. Van 'hogerhand' worden diegenen die het iedere dag moeten DOEN ondersteund en - naar vermogen - gefaciliteerd.' <

'ENKELVOUDIGE DYSLEXIE KOMT HEEL WEINIG VOOR'

Special!
DYSLEXIE

Kinderen met dyslexie én een andere stoornis, zoals ADHD of autisme, komen vaak niet in aanmerking voor vergoede dyslexiezorg. Eerst moet de 'comorbide' stoornis (bijvoorbeeld een concentratieprobleem) voldoende onder controle zijn.

Maar kinderen met 'alleen' dyslexie zijn zeldzaam.

Dyslexiebehandelaar **Beatrijs Brand** komt ze in de praktijk weinig tegen: 'Ik zie vaak dat dyslexie niet enkelvoudig is. Dat er 'randjes' zijn van comorbiditeit.'

INTERVIEW: ANOUK VAN WESTERLOO

Alleen kinderen met ernstige enkelvoudige dyslexie (EED) - die dus geen andere problematiek hebben naast hun lees- of spellingsmoeilijkheden - komen in aanmerking voor de vergoedingsregeling. Al bestaan ze wel, kinderen met pure EED zijn

volgens Beatrijs Brand in de minderheid. Veel vaker speelt er ook nog iets anders: 'En die kinderen hebben echt niet allemaal een officiële diagnose ADHD, ASS, DCD of dyspraxie, maar je ziet vaak wel trekken van concentratieproblemen,

van rigiditeit, van zwakke impulscontrole.'

Faalangst

Brand leidt andere behandelaars op in hoe om te gaan met kinderen die dubbele problematiek laten >

zien. Want ondanks dat zij officieel niet in aanmerking komen voor de vergoedingsregeling, zijn ze er wel. Brand: 'Deze kinderen passen niet in het standaardprotocol. Je moet maatwerk leveren. Dus ik leg uit hoe je toch kunt omgaan met kinderen die zich moeilijk kunnen concentreren of die heel star zijn en niets van de behandelaar aan willen nemen. Of met kinderen die faalangst hebben, dat zien we ongelofelijk vaak. Hoe pas je je behandeling daarop aan? Er is ook veel praktische uitwisseling tussen de behandelaars onderling. Ik zie een enorme behoefte aan tips en tricks.'

Leren omgaan met je stoornis is essentieel voor een succesvolle dyslexiebehandeling. Maar binnen alle stoornissen heb je weer ontelbaar veel gradaties.

Brand: 'Als een kind al een andere diagnose heeft, kijken we eerst of die redelijk onder controle is. Is er al psycho-educatie gegeven? Is er een behandelprogramma geprobeerd? Slikt het kind eventueel medicatie? Dus een kind met ADHD én dyslexie, bijvoorbeeld, mag wel in de regeling, mits de ADHD voldoende onder controle is om de dyslexiebehandeling kans van slagen te geven. Als dat namelijk niet zo is, lopen kinderen vaak vast in het dyslexietraject.'

'Als bij een kind een andere stoornis overheerst, kun je met je dyslexiebehandeling niet uit de voeten'

Vastlopen

Dat vastlopen gebeurt ook bij kinderen van wie nog geen diagnose bekend is, maar die wél tijdens de dyslexiebehandeling opvallen. Brand: 'Vaak zijn kinderen (nog) niet gediagnosticeerd met een tweede stoornis en kom je er pas tijdens de behandeling achter dat een kind bijvoorbeeld iedere vlieg voorbij ziet vliegen, zich zo slecht kan concentreren dat het jouw instructie niet eens kan uitluisteren of zo bang is om fouten te maken dat je niet aan behandelen toekomt. En je ziet als dyslexiediagnost een kind maar beperkt. In twee ochtenden het gehele beeld boven water halen, lukt niet altijd. Dus er slippen ook kinderen door. En dat is lastig, want als bij een kind de andere stoornis naast dyslexie zó overheerst, dan kun je met de dyslexiebehandeling niet echt goed uit de voeten.' Niet alleen de dyslexiebehandeling zelf komt niet uit de verf in zo'n geval, ook de diagnostiek is lastiger. Want het is moeilijk uitpluizen of de leesproblemen komen door dyslexie of door een zwakke concentratie... Brand: 'Dat is ook lastig. En helaas zien we zelfs dat

mensen weleens informatie achterhouden, om in de vergoedingsregeling terecht te komen. Dat werkt dit systeem nou eenmaal in de hand. Dan wordt een andere diagnose niet vermeld, of worden concentratieproblemen in de klas verzwegen. Want als je niet in de regeling komt, dan moet je het zelf betalen, of je bent aangewezen op wat de school kan bieden.'

Verloren tijd

En wat is dan het aanbod van de school, voor kinderen met dyslexie én een andere stoornis? In deze tijd van toegenomen werkdruk en passend onderwijs? Volgens Brand komt het er in de praktijk op neer dat veel essentiële tijd verloren gaat. Brand: 'Voordat je bijvoorbeeld ADHD goed onder controle hebt, ben je zo een jaar verder en ondertussen loopt de leesachterstand alleen maar op. Dat haalt een kind niet zomaar in. De tijd gaat door, het klassikale aanbod gaat door, en de achterstand loopt op.'

Hoe het afloopt met kinderen die géén dyslexiehulp krijgen vanwege een primaire stoornis die in de weg zit, is nauwelijks bekend. Brand ziet ze sporadisch terugkomen in de praktijk, als de problemen beter onder controle zijn, maar soms ook niet. Brand: 'Het is moeilijk om deze kinderen langere tijd te volgen. Daar hebben we geen systeem voor. Sommige kinderen komen ook bij andere dyslexie-instituten terecht, daar hebben wij geen zicht op. Ik ga er wel vanuit dat niet alle kinderen uiteindelijk de hulp krijgen die ze nodig hebben.

'Er zijn helaas behoorlijk wat gezinnen waarin geen enkel boek of tijdschrift te vinden is'

Wat je zou willen is dat ieder kind, ongeacht een label, de hulp krijgt die het nodig heeft. Dyslexiedeskundige Aryan van der Leij stelt bijvoorbeeld dat je eindeloos kunt blijven diagnosticeren, maar je zou ook gewoon heel goed onderwijs kunnen geven! Als je dat namelijk doet, kun je kinderen die toch uitvallen, extra hulp bieden. Wie daar niet van opknapt, nog wat extra hulp, en als het dan nóg niet helpt, dan krijg je vergoede hulp buiten de school. Zonder dat er een diagnose wordt gesteld. Want dat is ook wat dyslexie is. Het moet hardnekkig zijn en niet opknappen van hele verstandige hulp. We moeten gaan kijken naar de groep die de hulp het meest nodig heeft, omdat ze aan het maximale aanbod dat er is niet genoeg hebben.'

Maximaal leesonderwijs

Maar hoe zorg je ervoor dat het aanbod, dus het leesonderwijs, inderdaad zo maximaal is dat je deze geschetste situatie kunt creëren? Volgens Brand is er actie nodig op verschillende niveaus. Te beginnen op de pabo's. Brand: 'Die moeten weer echt didactiek onderwijzen.

Het is nu gericht op competentieprofielen, op zelfsturing. Maar er moeten weer echte leesspecialisten worden opgeleid. De grootste groep kinderen leert min of meer vanzelf lezen. Die kunnen de 'code kraken', zoals Anna Bosman (dyslexiedeskundige) zo mooi zegt. Maar hoe leer je het nou aan kinderen bij wie het niet zo vanzelf gaat? Als onderwijsprofessional moet je precies weten wat je die kinderen moet bieden.' Daarnaast vindt Brand het belangrijk dat juist leerkrachten van groep 2, 3 en 4 extra gaan verdienen. Brand: 'Daarmee geef je aan hoe belangrijk de leraren in die groepen zijn, want leren lezen en spellen is zo essentieel!'

Bovendien moeten scholen volgens Brand hun prioriteiten stellen, zich meer richten op de kernvakken: lezen, schrijven, rekenen. Leraren moeten aan zóveel vakken aandacht geven, zoals goed burgerschap, vaardigheden van de 21e eeuw, omgaan met sociale media, verkeerslessen, zwemmen en al die projecten. De focus is zoek...

Brand: 'Het kost allemaal zoveel tijd. Als je meer op de kernvakken

focust, dan verminderen ook gedragsproblemen. Daar is onderzoek naar gedaan. Als je inzet op goed leesonderwijs neemt het competentiegevoel toe: ik kan iets! Je kan ADHD hebben hoor, dat geloof ik, maar het kan ook zijn dat een kind zijn hoofd er niet bij kan houden, omdat hij niet snel genoeg kan lezen of niet begrijpt wat er staat en dan maar gaat zitten klieren.'

Toverstaf

Scholen en dyslexiebehandelaren zijn nergens zonder de inzet van de ouders. Die zijn volgens Brand ongelofelijk belangrijk in het hele traject. Er moet een goede en open driehoeksverhouding zijn tussen school, ouders en kind. Met als spin in het web de dyslexiebehandelaar. Brand: 'Zeker bij kinderen met comorbiditeit is zo'n samenwerking van nog groter belang. Korte lijnen, helder communiceren met elkaar. En van ouders verwachten we toch een zekere inspanningsverplichting. Een kind kan het niet alleen. Wij behandelaars hebben helaas geen toverstaf waarmee we het probleem kunnen laten verdwijnen. Het is gewoon heel hard werken en heel veel oefenen. Ouders moeten daaraan meewerken. Door hun kind te helpen, en door thuis de voorwaarden te scheppen die nodig zijn zodat het kind de tijd en de rust heeft ►

Special!
DYSLEXIE
DOSSIER
BM04 · 2018

om te oefenen. Maar het begint al veel eerder. Het plezier in boeken moet je stimuleren als ouder. Begin met prentenboeken. Dan wordt er al een zaadje geplant bij een kind. Dit plaatje wil mij iets vertellen. En dan is straks de overgang van plaatjes naar letters minder groot. Er zijn helaas toch behoorlijk wat laaggeletterde en taalarme gezinnen waarin geen enkel boek of tijdschrift te vinden is. Als die kinderen dan ineens in groep 3 met een boek worden geconfronteerd...

Dyslexie heeft een genetische component maar ook een omgevingscomponent. Ook als je als ouder zelf dyslexie hebt, kun je volgens Brand wel voor een omgeving zorgen waarin lezen wordt omarmd. Brand: 'Gelukkig zien we ook vaak dat juist ouders die zelf dyslexie hebben, willen voorkomen dat hun kind eenzelfde ellendige schooltijd tegemoet gaat als zijzelf. Dat ze extra gemotiveerd zijn om hun kind te helpen.'

Ouders als co-therapeut

Als een kind dyslexie heeft én een andere stoornis, is de rol van ouders

'Pabo's moeten meer aandacht geven aan leesonderwijs'

dus nog belangrijker, maar ook lastiger. De opvoeding en begeleiding van deze kinderen is complexer, kost meer moeite en inspanning. Het vraagt volgens Brand veel tactisch manoeuvreren van ouders om hun kind aan dat lastige lezen te krijgen. Brand: 'Als je kind zich niet kan concentreren, of steeds weer boos wordt, zich verzet, dan vraagt dat wel wat van ouders. Je moet bereid zijn om soms de strijd aan te gaan. En dat is niet voor alle ouders weggelegd. Niet iedere ouder durft zo duidelijk te zijn en consequent en helder in zijn of haar opvoedkundige uitstraling dat ze dat bij hun kind voor elkaar krijgen.'

Gelukkig kunnen ouders daar wel bij worden geholpen, bijvoorbeeld door het dyslexie-instituut waar hun kind wordt behandeld. Brand:

'Als dyslexiebehandelaar heb je ook een coördinerende functie; je behandelt niet alleen het kind, maar communiceert ook met school en met de ouders. Wij hebben bijvoorbeeld een digitaal communicatiesysteem waar iedereen rond het kind in kan. Niet iedereen mag alles lezen natuurlijk, maar dat betekent wel dat je ook ouders heel laagdrempelig kunt ondersteunen. Je kunt tips geven als het even allemaal niet wil lukken. We kunnen de eisen bijstellen als er thuis van alles aan de hand is. En als ouders meekomen naar de behandeling, kun je dingen voordoen. Dan kun je ouders echt inzetten als co-therapeut. Helaas is het niet altijd haalbaar dat ouders erbij zijn, zeker niet als de behandeling op school plaatsvindt midden op de schooldag. Als ouders zelf hun kind moeten brengen en halen naar de behandeling, en erbij blijven, wordt het veel inzichtelijker. Dan zijn ze zich veel meer bewust van de hulp die het kind krijgt en zien ze ook duidelijker dat van hen ook inspanning wordt verwacht.'

Drs. Beatrijs Brand is orthopedagoog en heeft in 2008 de School Psychologische Praktijk opgericht. De SPP is een adviesbureau voor ouders en scholen, gespecialiseerd in diagnostiek van leer- en ontwikkelingsproblemen bij kinderen, en de advisering aan hun ouders en leraren. Brand is daarnaast als hoofdbehandelaar verbonden aan het Dyslexie Collectief.

De Richtlijn Comorbiditeit bestaat sinds 2012 en is opgesteld door het Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie (NKD) en het Nationaal Referentiecentrum Dyslexie (NRD). De gehele tekst van de richtlijn is te vinden op: nkd.nl

De clown van de klas

'Ik weet dat ik niet goed kon lezen.' Aan het woord is Vincent, een leerling uit groep 8. Hij wil zijn verhaal graag vertellen. 'Van de juf moest ik thuis extra oefenen. Dat deed ik braaf. Maar het hielp niks. Ik kreeg vaak ruzie thuis, want ik wilde helemaal niet oefenen. Soms gooide ik kwaad mijn boek door de kamer. Ik ging niet vooruit. Andere kinderen kregen een leesdiploma en ik niet.'

Vincent schuift ongemakkelijk op zijn stoel heen en weer bij deze herinnering. Na een korte aarzeling gaat hij verder. 'Als ik nu moet voorlezen in de klas, doe ik dat wel, maar ik heb het heel lang verschrikkelijk gevonden. Ik snap niet dat de leerkrachten dat niet begrepen. Ik durfde het zelf niet te zeggen. In het begin dacht niemand aan dyslexie en ik had er zelf natuurlijk nooit van gehoord. Pas in groep 5 werden er onderzoeken gestart. In groep 6 kreeg ik pas echte hulp. Ik ging elke week een uur naar een leesspecialist op een andere school.'

Op mijn vraag hoe hij zich voelde, vertelt hij: 'Ik schaamde me voor mijn leesprobleem. Ik voelde me ontzettend dom, maar dat liet ik aan niemand zien. Ik deed stoer, om te laten zien dat ik toch wel erg leuk was. Zelfs toen ik had gehoord dat ik dyslexie had, wilde ik niet dat iemand het zou weten.'

“IK MOET ER DRIE KEER ZO HARD VOOR WERKEN

Bij leeslessen of vakken waar veel moet worden gelezen, wordt hij, zoals hij zelf zegt, de clown van de klas. Altijd klaar om met 'grapjes' de les te verstoren. 'Ik werd het middelpunt van wat ouders en leerkrachten weleens 'de verkeerde vrienden' noemen.'

Gelukkig voor Vincent is er in groep 7 eindelijk een leerkracht die hem begrijpt. Hij krijgt voorlopig geen onverwachte 'leesbeurten', zodat hij meer ontspannen in de klas kan zitten. Als hij de clown probeert te spelen, volgt aan het eind van de dag de vraag: 'Wat gebeurde er nu tijdens die les?' Eerst vindt Vincent dat raar. Hij krijgt geen preek, geen straf en de juf lijkt oprecht geïnteresseerd. De leerkracht vertelt hem zelfs een geheim. Ze heeft zelf ook dyslexie. Omdat het toch gelukt is juf te worden, is dat voor Vincent het bewijs dat dyslexie niet betekent dat je dom bent. 'Ik moet er drie keer zo hard voor werken dan andere kinderen,' zegt hij. 'Maar als de juf het kan, kan ik het misschien ook wel.' Dat besef en het feit dat de leerkracht hem steunt en snapt, maakt dat zijn gedrag verbetert. Vincent is niet langer de clown van de klas, maar gewoon een vrolijke jongen.

VOOR INFO OVER TRAININGEN/LEZINGEN DOOR ANTON HOREWEG: BALANSACADEMY.NL

ANTON HOREWEG

is docent en auteur van het boek Gedragsproblemen in de klas. Hij is ook gedragsspecialist en geeft lezingen op scholen en congressen. Voor BM schrijft hij over zijn belevenissen in de klas. Zie: gedragsproblemenindeklas.nl